

1.4 Gramatické vlastnosti N

1.4.1 Gramatický rod

- každé N má nějaký rod – shoda uvnitř NP, shoda Subj - predikát

(15) *Máme vylepšit svůj_{mask} image_{mask}?*

Image_{neu} nového Ruska utrpělo_{neu} jako nikdy předtím.

pošramocená_{fem} image_{fem} reformistů

(16) *ale choť_{mask} odmítal_{mask} brát život vážně*

Přišel se svojí_{fem} chotí_{fem}.

→ **gramatický rod [Genus] vs. přirozený rod [SEX]**

přirozený rod = sémantická kategorie – životnost, tj. osoby a zvířata: ♀ ♂

gramatický rod = gramatická kategorie (částečně závislá na přiroz. rodu) – všechna N: [M], [MA], [F], [NEU]

Vztah mezi přirozeným a gramatickým rodem

(17) *muž, mnich, bratr, strýc, zeť – žena, jeptiška, sestra, teta, snacha*

→ některá N mají hodnoty přirozeného rodu specifikovány ve své sémantické struktuře → mohou referovat buď k ♂, nebo k ♀

- hodnoty gram. rodu jsou u těchto N totožné s hodnotami sém. rodu: ♂ = [MA], ♀ = [F]

(18) *...pochválilo si děvče_{neu} a psalo_{neu} co mu_{neu}/jí_{fem} síly stačily*

→ jméno *děvče* (srov. i v něm. *Mädchen*) představuje výjimku: ♀, ale [NEU]

(19) *učitel – učitelka, manžel – manželka, sportovec – sportovkyně, holub – holubice*

(20) *hostinský – hostinská, vrchní (Gen. vrchního) – vrchní (Gen. vrchní)*

→ tzv. **přechylování (moce)** = přirozený rod je specifikován morfologicky – je „viditelný“ ve vnitřní struktuře slova

ad (19) přechylovací sufixy: *-k(a), -(k)yn(ě), -ic(e); -ák*

ad (21) adjektivní deklinace – maskulinní vs. femininní

(19a) *Mezi učiteli_{MA} na základních školách převažují ženy.*

Oba manželé_{MA} musí smlouvu podepsat.

Každý český sportovec_{MA}, který pojede na olympiádu, dostane reklamní oblečení.

Holub_{MA} je druh ptáka.

(20a) *Být hostinský a pít při práci je nebezpečné.*

→ je-li v určitém kontextu **neutralizován** rozdíl v přiroz. rodu (tj. reference k ♀ nebo ♂ není relevantní), pak je použito **maskulinum [MA]**

Co z toho vyplývá?

a) **maskulinní forma** je vzhledem k přirozenému rodu **nepříznaková** → MA (až na výjimky – viz 17) nemají specifikovanou hodnotu přiroz. rodu → mohou referovat jak k ♂, tak i k ♀

b) ♂ je **defaultní** hodnota přirozeného rodu → nemá-li N specifikovanou hodnotu přiroz. rodu a není-li v neutralizovaném kontextu → je automaticky/defaultně ♂

c) **femininní forma** je vzhledem k přiroz. rodu **příznaková** → F mají (až na výjimky jako *opice, vrána, žába* ...) specifický přiroz. rod ♀ → mohou referovat jen k ♀

d) příznak ♀ je vyjádřen **přechylovacím sufixem**

(21) *batole, nemluvně, dítě, cikáně, sele, tele*

→ **názvy mlád'at** (a některá jména zvířat *morče, káně, ...*) jsou vzhledem k přiroz. rodu nepříznačová, ale jsou to gramatická **neutra** → **specifická deklinace** (*nt*-kmeny)

Gramatický rod a neživotná N

(22) M: *kvalt, kouř; prst, rám*; F: *malta, bouře; ruka, klika*; NEU: *salto, moře; čelo, okno*

→ gramatický rod u neživotných N je **arbitrární** vzhledem k tomu, co označují, i vzhledem k jejich formě

(23) M: *vrt-ák, drž-ák, otvír-ák; šleha-č, vysouše-č, drti-č*

F: *zlomen-in-a, odřen-in-a, propadl-in-a; chytr-ost, surov-ost, hbit-ost; stav-b-a, plav-b-a*

NEU: *vznáše-dl-o, plavi-dl-o, páči-dl-o; učitel-stv-í/o, spisovatel-stv-í/o, bratr-stv-í/o; boj-išt-ě, cvič-išt-ě, pracov-iště*

→ **slovotvorný sufix** determinuje gramatický rod

(24) *Venku přšelo. Letos celou zimu mrzlo.*

(25) *Zpívali jsme celou noc. - Zpívalo se celou noc.*

Šli jsme až večer. – Šlo se až večer.

(26) *Prozradil mi, že se oženil. – Prozradil mi to.*

Petrovi přikázali, aby se mu omluvil. – Petrovi to přikázali.

→ **NEU = defaultní hodnota gram. rodu**